

Kronika

CIĄGŁOŚĆ I ZMIANA. STO LAT ROZWOJU POLSKIEJ WSI

W dniach 5 i 6 grudnia 2018 roku w Pałacu Staszica w Warszawie odbyła się konferencja naukowa *Ciągłość i zmiana. Sto lat rozwoju polskiej wsi*, która stanowiła jeden z efektów projektu interdyscyplinarnego realizowanego przez Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, przy współpracy z Ministerstwem Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach programu DIALOG. Miała ona na celu przedstawienie syntezy naukowej ewolucji wsi w Polsce, jej mechanizmów, prawidłowości i efektów, analizowanych w okresie stu lat niepodległej Polski. Podczas obrad zostały zaprezentowane efekty współpracy naukowców z różnych ośrodków badawczych, w trzech sesjach naukowych: *Kultura i polityka*, *Spółeczeństwo wiejskie* oraz *Wiejska gospodarka*. Konferencja była okazją do zaprezentowania wybranych badań będących częścią monografii poświęconej wsi polskiej. Podjęte na niej zagadnienia pozwoliły włączyć się w dyskusję na temat poszukiwania rozwiązań problemów rozwoju społeczno-gospodarczego polskiej wsi.

Zanim rozpoczęły się sesje naukowe, w imieniu Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN wystąpiła Dyrektor IRWiR PAN **prof. nadzw. dr hab. Monika Stanny**, która powitała gości i zaprosiła do aktywnego uczestnictwa w obradach. W sesji inauguracyjnej wystąpili również **prof. dr hab. Romuald Zabielski**, czł. koresp. PAN, Dziekan Wydziału II PAN, **Stanisław Derehajło** – doradca Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz **dr Dominik Rozkrut** – Prezes GUS, którzy zwrócili uwagę na potrzebę i znaczenie dyskusji nad obszarami wiejskimi, rolnictwem oraz ludnością wiejską.

Pierwsza część obrad rozpoczęła się od referatu wprowadzającego prof. Marii Halamskiej, która przedstawiła ideę monografii podsumowującej sto lat polskiej wsi. Zwróciła uwagę na trudności stojące przed autorami oraz redaktorami monografii, w tym na problemy definicyjne i metodologiczne. Zauważyła, że podejmując temat analiz przemian na wsi w latach 1918-2018, napotkano na szereg trudności przy realizacji celów badawczych. Podkreśliła wagę monografii, w której opisano, w jaki sposób oraz w jakim zakresie rolnictwo jako system gospodarki, a także związana z nim wiejska zbiorowość społeczna, odcisnęły swoje piętno na kształcie II RP, PRL i III RP. Wskazała, że monografia miała na celu przedstawienie mechanizmów adaptacyjnych występujących na wsi w trzech badanych okresach historycznych, a także wyjaśnienie osobliwości oraz prawidłowości ciągłości i zmian instytucji na wsi.

W drugiej części tej sesji, którą poprowadziła **prof. dr hab. Joanna Kurczewska**, wystąpili recenzenci monografii: **dr hab. Jerzy Bartkowski**, prof. UW, **dr Piotr Fogel**, **dr Andrzej Halasiewicz**, **prof. dr hab. Henryk Runowski**, **prof. dr hab. Roman Sobiecki**, **dr hab. Paweł Starosta**, prof. UŁ i **prof. dr hab. Janusz Witkowski**. Prof. Joanna Kurczewska zauważyła, że sto lat ciągłości i zmian polskiej wsi to jednocześnie czas stu lat badań społecznych i humanistycznych, a także czas refleksji nad zachodzącymi na wsi zmianami. Recenzenci poszczególnych części monografii wskazali na syntezy częściowe i co z nich wynika dla rzeczywistości wsi oraz dla badań społecznych. Zwrócili uwagę na duże znaczenie badań ludności wiejskiej i niezwykłość przedsięwzięcia oraz wagę przedstawionej inicjatywy poznawczej. Zauważyli, że chociaż autorzy pochodzą z różnych ośrodków badawczych i reprezentują różne dziedziny naukowe, to monografia jest spójna i pozwala na wartościowe refleksje.

Druga część konferencji była rozciągnięta na dwa dni. Składała się z trzech sesji naukowych: *Kultura i polityka*, *Spółczesność wiejska* oraz *Wiejska gospodarka*. W pierwszej z nich przedstawiono 4 referaty naukowe: jako pierwszy wystąpił **prof. dr hab. Andrzej Mencwel**, który przedstawił referat *Kultura chłopska: kres, koniec, próg?*, następnie wystąpili: **prof. dr hab. Izabella Rylska** z tematem *Kultura wsi – kontekst lokalny, narodowy, globalny*, **prof. dr hab. Stanisław Obirek** – *Polska wieś wobec katolicyzmu – refleksja antropologiczna* oraz **dr hab. Arkadiusz Ptak**, prof. IRWiR PAN – *Wiejska społeczność w procesie kreowania władz lokalnych*. Tę sesję poprowadził **prof. dr hab. Roch Sulima**.

Drugi dzień rozpoczął się od sesji naukowej *Spółczesność wiejska*. Prezentacje w jej ramach mieli: **prof. dr hab. Andrzej Rosner** i **dr hab. Monika Stanny**, prof. IRWiR PAN, którzy przedstawili referat pt. *Kształtowanie się wielkości populacji wiejskiej*, **prof. dr hab. Maria Halamska**, czł. koresp. Académie d'Agriculture de France *Od wsi chłopskiej do robotniczej*, **dr Sylwia Michalska** *Rodzina wiejska w genderowej perspektywie czyli o sytuacji kobiet*, **dr Wojciech Sadłoń** *Zwierciadło polskiej wsi. Ciągłość i zmiana wiejskich parafii katolickich* oraz **dr Jarosław Domalewski** *Szkola wiejska jako moderator zmian systemowych*. Tę sesję poprowadziła **prof. dr hab. Mirosława Marody**.

Ostatnia sesja naukowa dotyczyła gospodarki wiejskiej. Prelegentami byli: **prof. dr hab. Jerzy Wilkin**, który wygłosił referat *Ewolucja funkcji ziemi i jej wpływ na rozwój wiejskiej gospodarki*, **prof. dr hab. Józef Zegar** – *Rolnictwo w przestrzeni społeczno-ekonomicznej Polski*, **dr Zbigniew Drąg** – *Od gospodarstwa chłopskiego do przedsiębiorstwa rodzinnego*, **dr hab. Wiesław Koczur**, prof. UE Katowice – *Geneza i rozwój ubezpieczenia społecznego rolników* oraz **prof. dr hab. Krystian Heffner** – *Pozarolnicza działalność gospodarcza na obszarach wiejskich*. Tę sesję poprowadził **prof. UW dr hab. Łukasz Hardt**.

Na zakończenie konferencji z podsumowaniem wystąpił **prof. dr hab. Jerzy Wilkin** oraz **dr hab. Monika Stanny**, która podziękowała wszystkim uczestnikom, prelegentom oraz moderatorom za udział w konferencji, a także zachęciła do lektury monografii naukowej.

Podsumowując dwa dni obrad, można zwrócić uwagę na kilka elementów łączących wystąpienia panelistów. Najważniejszy z nich to pochwała interdyscyplinarności, która umożliwia szerokie spojrzenie na problemy wsi i zamieszkującej ją ludności. Drugi

czynnik łączący wystąpienia to zwrócenie uwagi na ciągłość i zmianę, które są charakterystyczne dla wszystkich referatów. Pokazanie, co na wsi jest trwałe, a co ulega ciągłej ewolucji pozwala zaobserwować trajektorie zmian na polskiej wsi i umożliwia dialog międzypokoleniowy. Sam projekt stuletni można potraktować jako ciekawą formę dialogu – między autorami a recenzentami, między prelegentami a uczestnikami konferencji, czy też między samymi redaktorami. Hasłem łączącym uczestników tego dialogu jest zrozumienie wsi, co nie jest łatwe, ze względu na złożoność i skomplikowanie problematyki rozwoju wsi, co podkreślał prof. Bartkowski. Zrozumienie wsi wymaga również zrozumienia gospodarki chłopskiej, chłopskości i samego chłopa. Na czym polega sama trudność zrozumienia tej problematyki przedstawił w swoim opracowaniu Wiesław Myśliwski, który zauważył, że zrozumienie chłopa pozwoliłoby wyjaśnić, kim w ogóle jest człowiek. By jednak do tego zrozumienia mogło dojść, niezwykle ważna jest obserwacja życia tej grupy, do niedawna jeszcze najliczniejszej grupy społeczno-zawodowej na świecie.

Elementem łączącym zarówno wystąpienia, jak i poszczególne części monografii są struktury i ich ewolucja. W tym kontekście niezwykle interesujące wydają się struktury gospodarstw wiejskich, struktury przestrzenne, czy też demograficzne. Prof. Wilkin, podsumowując obrady, zwrócił uwagę na pytanie – czy bycie na wsi jest wyborem, czy losem?, a także na ile ten wybór ewoluował w czasie. Podkreślił również, za prof. Obirkim, że chłopskość (w ujęciu historycznym) jest swoistym pionem moralnym, który pozwalał przetrwać pokoleniom, a także państwowości. Uczestnicy konferencji wskazywali, że zakorzenione instytucje tworzą swego rodzaju oś państwowości, fundament społeczeństwa i kultury.

W trakcie obrad prof. Mencwel zwrócił również uwagę na kres kultury chłopskiej, wskazując próg jako symbol pozwalający go przekroczyć i wrócić albo przystąpić do kolejnego etapu. To wystąpienie pozostało w związku zarówno ze stwierdzeniami Myśliwskiego, jak i z pytaniem prof. Rylskiej dotyczącym przyszłości oraz tego, co z kultury ludowej powinno przeniknąć do kultury narodowej? Wskazano, że wiele elementów codzienności jest efektem kultury ludowej, chociażby tradycje weselne w Niemczech, Polsce czy Rosji. Zauważono, że symboli kultury można poszukiwać zarówno w wysokiej sferze, jak również w tzw. kulturze niskiej. Prof. Obirek i dr Sadłoń zwrócili uwagę, że ludowość odcisnęła piętno na polskim katolicyzmie, chociaż sama adaptacja miała kierunek dwustronny.

Wątkiem porządkującym zarówno wystąpienia, jak i rozdziały monografii było pytanie, na ile wieś jest przedmiotem, a na ile podmiotem historii. W tym kontekście można zauważyć, jak wiele czynników niedostrzegalnych wpływa na dzisiejszą i dawną wieś. Ilustracją tego zagadnienia była obserwacja systemu politycznego analizowanego przez prof. Ptaka, który zwrócił uwagę, że w pewnych okresach chłopci mieli dużą reprezentację i duży wpływ na rzeczywistość polityczną, w innym zaś ich wpływ był celowo ograniczany. Wątkiem poruszonym podczas obrad m.in. przez prof. Halamską były również procesy dominujące na wsi, takie jak dezagraryzacja, depezentyzacja czy gentryfikacja. Poruszono również wątek ewolucji rodziny, najstarszego podmiotu, ciągle znaczącego i dominującego na wsi. Wskazano również na znaczenie szkoły w zmniejszaniu zacofania wiejskiego i tworzenia pozycji mieszkańców wsi. Edukacja pozwoliła na „przyłączenie wsi do Polski” oraz zmniejszanie dystansów między wsią

a miastem. W tym kontekście prof. Koczur przedstawił również ubezpieczenia i ich wpływ na sytuację ludności wiejskiej oraz zmniejszenie dystansu na linii wieś-miasto. Te elementy można potraktować jako czynnik demarginalizacji ludności wiejskiej, a także zmniejszenia poziomu wykluczenia tej grupy.

Istotnym tematem poruszonym podczas obrad była tematyka stylu narracji o wsi, który podjęła prof. Podedworna. W jaki sposób o wsi mówimy, na co zwracamy uwagę, a o czym zapominamy i jakich tematów unikamy. W narracji naukowej wykorzystuje się niekiedy narrację sentymentalną i opresywną. W kontekście narracji opresywnej prof. Wilkin zwrócił uwagę, że marginalnie zostały potraktowane ciemne strony polskiej wsi, w tym patologie, dysfunkcje i inne zagadnienia, które wymagają uzupełnienia. Niedostatkiem monografii jest rozwój polskiej wsi w ujęciu międzynarodowym, na ile rozwój polskiej wsi był typowy w skali europejskiej, a na ile osobliwy. Zdaniem prof. Wilkina ten wątek wymaga jeszcze uzupełnienia w przyszłości. Trudno jednak znaleźć w innych krajach tak szerokie analizy, jaką jest monografia wydana przez IRWiR PAN. Zachęcił jednocześnie do pisania scenariuszy rozwoju polskiej wsi, zauważając jednocześnie, że to jest intelektualne i badawcze zadanie na przyszłość.

dr hab. Sławomir Kalinowski prof. IRWiR PAN
prof. dr hab. Jerzy Wilkin

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 10.06.2019.